

BRANKA DIMITRIEVA

ZOONIMY KSIĘGI KAPŁAŃSKIEJ

(STUDIUM PORÓWNAWCZE NA MACEDOŃSKICH PRZEKŁADACH)

Celem pracy jest dokonanie analizy porównawczej w zakresie zoonimów (nazw zwierząt) użytych w jedenastym rozdziale *Księgi Kapłańskiej*. Punktem wyjścia analizy porównawczej jest język macedoński i najbardziej powszechne w użyciu przekłady *Biblii* na ten język.

W powszechnym użyciu są trzy przekłady *Biblii* na język macedoński, jednak żaden nie został całkowicie przełożony z języka hebrajskiego. Pierwszy przekład z 1991 r., to tłumaczenie bliskie wcześniejszym przekładom bułgarskiemu oraz serbskiemu. Wydanie to zostało zainicjowane przez Święty Synod Kościoła Prawosławnego i używają go także wierni Kościoła katolickiego w Macedonii. Drugi przekład *Biblii* z 1999 r. nie zawiera w sobie ksiąg deuterokanonicznych i tym samym jest używany w Kościołach protestanckich. Tłumaczenia dokonał dr Duszan Konstantinov, znany macedoński etnolog, pisarz, publicysta oraz poliglota, który opierał się głównie na przekładach *Biblii* na języki zachodnioeuropejskie. Trzeci, najnowszy przekład *Biblii* na język macedoński, stanowi kontynuację pierwszego. Powstał w 2007 roku z potrzeby zrewidowania przekładu z 1991 r. Jest jednocześnie uważany za najlepszy, ponieważ powstał w okresie, gdy literacki język macedoński zdążył się już uformować. Dodatkowo został przetłumaczony i wydany z inicjatywy Świętego Synodu Kościoła Prawosławnego. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem kadry badaczy w celu dokonania całościowego przekładu *Biblii* z języków oryginalnych.

Na kulturę Macedonii, szczególnie w kontekście religijnym, wielki wpływ wywarł język grecki, co jest szczególnie widoczne w liturgii prawosławnej. Stąd też poszukując odpowiedzi na pytania dotyczące poszczególnych zoonimów sięgałam do *Septuaginty*. Dokonanie analizy porównawczej nie byłoby możliwe także bez odniesienia się do hebrajskiej wersji masoreckiej, tym samym do oryginału hebrajskiego.

Z całego Pięcioksięgu Mojżeszowego *Księgę Kapłańską* można uznać za najbardziej interesującą w kwestii zoonimów. Z punktu widzenia nazw zwierząt w *Starym Testamencie*, 11 rozdział *Księgi Kapłańskiej* jest kluczowy za sprawą podziału zwierząt na dwie kategorie: czyste oraz nieczyste. Podział ten stanowi istotę judaizmu aż do dnia dzisiejszego. Dla wyznawców religii mojżeszowej jest

to podstawowe prawo czystości, które dotyczy spożywania istot zwierzęcych zamieszkujących łądy, wody oraz powietrze.

Aby zwierzę lądowe mogło zostać uznane za czyste, musi przeżuwać oraz posiadać rozdzielone kopyta. Zgodnie z powyższym wielbłąd jest zwierzęciem nieczystym, nie posiada rozdzielonych kopyt. Hebrajski termin גמל (gamal) nie pozostawia wątpliwości, że w 11,4 chodzi o wielbłąda. Wszystkie przekłady macedońskie są zatem w tym miejscu zgodne.

Problem pojawia się tuż przy następnym terminie שפן (szafan). Po pierwsze, w języku macedońskim i serbskim nie ma rozróżnienia pomiędzy królikiem a zającem, oba zwierzęta określa się słowem zajak (zajak – j. macedoński) albo зец (zec – j. serbski)¹. Rozróżnienie „królik – zając” nie występuje także w języku bułgarskim. W tym przypadku pod שפן (szafan) zawsze należy rozumieć zająca. W piątym i szóstym wersecie jedenastego rozdziału w macedońskim² i serbskim przekładzie jest mowa o oswojonym oraz dzikim zającem. Jedynie bułgarski przekład³ w piątym wersecie, שפן (szafan) podaje w bardziej nieokreślony sposób termin скокливата мишка (skoklivata miszka), tj., „mysz skacząca”. Ponadto, pojawia się pytanie czy שפן (szafan) i ארנבת (arnebet) rzeczywiście oznaczają „zającą”. Hebrajski termin שפן (szafan) jest tłumaczony również jako „świstak” bądź „góralek”⁴. Nie jest również pewne, czy hebrajskie terminy odnoszące się do przeżuwania czy rozdzielonych kopyt faktycznie to oznaczają, ponieważ hebrajski termin הפריסה (happarasah) może się bowiem odnosić również do pazurów⁵.

W wersecie siódmym pojawia się kolejna nazwa zwierzęcia: חזיר (chazir). Świnia jest zwierzęciem nieczystym, ponieważ nie jest przeżuwaczem. We wszystkich przekładach południowosłowiańskich⁶ termin חזיר (chazir) został przetłumaczony jako „świnia”⁷, natomiast w języku polskim, w *Biblii Tysiąclecia*, חזיר (chazir) przetłumaczono jako „wieprz”. Zarówno dla wyznawców religii mojżeszowej jak

¹ Terminy zwierzęce z języka macedońskiego, bułgarskiego oraz serbskiego, będą podawane w cyrylicy zgodnie z oryginałem oraz w nawiasie będzie podawane ich brzmienie łacińskie.

² Przekład protestancki różni się od innych przekładów Biblii macedońskiej, ponieważ w nim występuje tylko termin, „zając”, natomiast w prawosławnych przekładach *szafan* został oddany jako „dziki zając”.

³ W niniejszej pracy za każdym razem gdy będzie mowa o bułgarskim przekładzie – będzie to przekład z ramienia Świętego Synodu Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego, Sofia 1993. Przekład ten został wzięty pod uwagę z uwagi na fakt, że macedońskie przekłady prawosławne w dużej mierze się na nim opierały.

⁴ L. Koehler, W. Baungartber, J.J. Dtamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, Warszawa, 2008, t. 2, s. 586.

⁵ I. Cylkow, *Tora Piecioksiąg Mojżesza*, Kraków 2006, s. 47.

⁶ Za każdym razem, gdy będzie mowa o przekładach południowosłowiańskich będzie mowa o trzech przekładach macedońskich wymienionych na początku tej pracy (czyli przekłady z 1991, 1999 oraz 2007), bułgarski przekład z 1993 roku (patrz prz. 2) oraz serbski przekład Đura Daničića (Stary Testament z 1865 roku) i Vuka Karadžicia (Nowy Testament). Pisownia języka serbskiego może być zamienna z uwagi na fakt że w Serbii są w użyciu codziennym dwa alfabety: cyrylica oraz łacina.

⁷ Przekłady południowosłowiańskie najprawdopodobniej idą tutaj za greckim terminem *hys*. Por. *H Agia Grafe*, Ateny 1965, s. 99.

i dla muzułmanów spożywanie mięsa wieprzowego jest zakazane. Zakaz ten jest jednym z najbardziej znanych żydowskich przepisów i wiąże się z praktyką koszerności⁸.

Drugą kategorię zwierząt stanowią te, które zamieszkują środowisko wodne. Aby zwierzęta wodne zostały uznane za czyste, muszą posiadać płetwy i łuski. Nie jest dozwolone, ani dotykanie, ani spożywanie nieczystych zwierząt wodnych. W 11 rozdziale *Księgi Kapłańskiej* w kategorii istot wodnych nie wymieniono konkretnych nazw zwierzęcych.

Kolejną kategorią zwierząt są zwierzęta latające. Wątpliwości w tym przypadku związane są z trudnością identyfikacji niektórych nazw zwierzęcych oraz z kolejnością, w jakiej zostały wymienione w omawianym rozdziale *Księgi Kapłańskiej*.

Przekłady macedońskie w dużym stopniu różnią się pomiędzy sobą. Różnice te są najbardziej widoczne w wersecie trzynastym. W oryginalnym tekście występują tutaj trzy terminy określające zwierzęta: נֶשֶׁר (neszer), פֶּרֶס (peres) oraz עֹנִיָּה (aznija). Pierwszy termin נֶשֶׁר (neszer) ma swój odpowiednik w greckim ἀετός tj. „orzeł”. Orzeł pojawia się w Biblii hebrajskiej aż 28 razy jako motyw literacki⁹. Należy jednak zaznaczyć, że ptak ten miał duże znaczenie w kulturze starożytnego Bliskiego Wschodu. Był związany z politeistycznymi religiami i ich głównymi bóstwami. Równie wielkie znaczenie symboliczne miał u Żydów i chrześcijan¹⁰, tj. w religiach monoteistycznych. Hebrajski termin נֶשֶׁר (neszer), we wszystkich omawianych przekładach jednak został przetłumaczony jako „orzeł”.

Z punktu widzenia terminologii zwierzęcej istotne jest to, że termin נֶשֶׁר (neszer) najczęściej był tłumaczony jako „orzeł”, ale czasami pojawia się także jako „sęp”. W miejscu gdzie występuje termin „sęp czarny”, „orzeł drapieżny”, bądź „gryf” polski przekład *Tory* wymienia „kondora”¹¹.

Drugi hebrajski termin w wersecie 13 to פֶּרֶס (peres). W macedońskich przekładach w tym miejscu istnieją rozbieżności. Przekład protestancki podaje termin: грабливиот орел (grabliviot orel) „drapieżny orzeł”¹², a wydanie z 1991 roku: јастреб (jastreб) „jastrząb”. Jastrząb występuje także w wydaniu serbskim. Natomiast najnowszy przekład macedoński z 2007 roku, śladem Septuaginty i bułgarskiego wydania Biblii, podaje termin гриф (grif) „gryf”¹³. Zatem,

⁸ Koszerność w żydowskim prawie religijnym odnosi się do pokarmów, które są dozwolone do spożycia. Termin כֹּשֶׁר oznacza jeść to, co dozwolone.

⁹ B. Szczepanowicz, A. Mrozek, *Atlas zwierząt biblijnych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2007, s. 133.

¹⁰ W Nowym Testamencie jego symbolika jest ogromna. Jest jednym z głównych stworzeń apokalipsy, atrybutem m.in. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty. Występuje także w kombinacji z innymi zwierzętami, m.in. z wężem, przedstawiając zwycięstwo nad śmiercią.

¹¹ Cylkov I., *Tora Piecioksiąg Mojżesza*, Wydawnictwo Austeria, Warszawa 2009, s. 47.

¹² Macedoński termin, „drapieżny orzeł” użyty w tym miejscu odnosi się do jednego z największych ptaków drapieżnych starożytnej Palestyny – „sępa płowego”. Ptak ten został wliczony do nieczystych najprawdopodobniej również dlatego, że żywił się szczątkami zabitych zwierząt.

¹³ Najprawdopodobniej tutaj przekład macedoński szedł za bułgarskim i rosyjskim przekładem. W niniejszej pracy będę się opierać na rosyjskim przekładzie synodalnym z drugiej połowy wieku XIX.

wyduje się że w przypadku tego terminu istnieje dowolność w tłumaczeniach południowosłowiańskich.

Trzeci hebrajski termin עזנייה (aznija) 13 wersetu 11 rozdziału także sprawia trudności w przekładach. *Biblia Tysiąclecia* odnosi się w tym miejscu do orła morskiego, tak samo jak *Biblia Gdańska* oraz przekład bułgarski i serbski. Macedońskie wydania wykazują jednak różnice. W protestanckim wydaniu w miejscu hebrajskiego terminu עזנייה (aznija) został wymieniony „jastrząb”. W wydaniu *Biblii* macedońskiej z 1991 roku występuje termin орел морски (orel morski) „orzeł morski”¹⁴, natomiast w nowszym wydaniu z 2007 w tym miejscu występuje termin галеб (galeb), „mewa”.

Na uwagę zasługuje różnica co do wymienionych zwierząt w 13 wersecie w dwóch przekładach prawosławnych. O ile w starszym wydaniu zostało wymienionych pięć zwierząt, o tyle w nowszym wydaniu z występują trzy nazwy zwierzęce. W starszym wydaniu czytelnik spotyka się kolejno z następującymi terminami zwierzęcymi: орел (orel) „orzeł”, јастреб (jastreb) „jastrząb”, орел морски (orel morski) „orzeł morski”, пеликан (pelikan) „pelikan”, мршојадец (mrszojadec) „sęp płowy”, natomiast w wydaniu z 2007 roku są to орел (orel) „orzeł”, гриф (grif) „gryf” oraz галеб (galeb) „mewa”. Jedyna nazwa, która jest wspólna, to hebrajski wyżej wspomniany termin נשר (neszer).

Należy jednak mieć na uwadze, że wiele nazw zwierzęcych zostało różnie pogrupowanych głównie ze względów stylistycznych oraz z uwagi na to, że wszystkie macedońskie tłumaczenia korzystały z różnych przekładów języków zachodnich, a także z Septuaginty bądź jeszcze z synodalnego przekładu rosyjskiego.

Kolejny 14 werset 11 rozdziału *Księgi Kapłańskiej* również wykazuje różnice. W przekładzie z 1999 roku wymienia się тетрев (tetrev) „cietrzewia” oraz сокол (sokol) „sokoła”, natomiast starsze wydanie *Biblii* prawosławno-katolickiej z wymienia kolejno: ној (noj) „strusia”, був (buv) „sowę” oraz галеб (galeb) „mewę”, a najnowszy przekład prawosławno-katolicki wylicza: јастреб (jastreb) „jastrzębia” oraz соколот од кој било вид (sokolot od koj bilo vid) „sokoła każdego rodzaju”. Polskie wydanie *Tory* wymienia „sokoła” oraz „krogulca”. Najbardziej zbliżonym pojęciem, które oddaje hebrajski termin דאה (daah) wydaje się być kania¹⁵. Jako zwierzę nieczyste, דאה (daah) w *Torze* występuje dwukrotnie. Za drugim razem pojawia się w *Księdze Powtórzonego Prawa*¹⁶.

Problem z cietrzewiem istnieje także w sferze geograficzno-klimatycznej. Nie jest pewne, czy w starożytności występował na terenach bliskowschodnich. Niewątpliwie bardziej znany Izraelitom był sokół. Hebrajski termin, jaki występuje to איה (ajja). Jest to zwierzę, które charakteryzują się dużą prędkością. Potrafi

¹⁴ Takie tłumaczenie występuje w *Słowniku hebrajsko-polskim i aramejsko-polskim*. Oprócz orła morskiego, można znaleźć tłumaczenie czarny sęp bądź sęp brodaty. Zob. L. Koehler, *op. cit.*, t. 1, s. 757.

¹⁵ L. Koehler, *op. cit.*, t. 1, s. 197.

¹⁶ Pwt. 14, 13, *Biblia Tysiąclecia*, Pallotinum.

pokonać ofiarę w mgnieniu oka. Fizycznie nie jest dużym ptakiem i zamieszkuje głównie tereny skaliste. Jego głównym pokarmem są małe ptaki oraz owady. U większości Słowian Południowych sokoły są uważane za wzniosłe i odważne, często utożsamia się je z bohaterstwem¹⁷.

Najczęściej powtarzającym się terminem zwierzęcym we wszystkich przekładach był „orzeł morski” zaliczający się do rodziny jastrzębiowatych. Zamienną nazwą w Biblii jest „orlik”. Pomimo olbrzymich różnic w przekładach wszystkie wspomniane zwierzęta należą w większości do rodziny jastrzębiowatych bądź sokołowatych.

W wersecie piętnastym w przekładach macedońskich zostały wymienione dwa zwierzęta: гавран (gavran) kruk oraz врапче (vrapče) wróbel¹⁸. Kruk wraz z wszelkimi jego rodzajami występuje w dwóch przekładach macedońskich: w protestanckim oraz w nowszym wydaniu z 2007 roku, a także w przekładzie bułgarskim oraz serbskim¹⁹.

Pospolity wróbel występuje jednak tylko w najwcześniejszym macedońskim wydaniu. Jedynym logicznym uzasadnieniem co do wróbla wydaje się być grecki termin στρουθός. Nie należy jednak mylić greckiego terminu μέγας στρουθός z samym στρουθός. Wydaje się logiczne, że μέγας στρουθός to struś, a sam στρουθός to wróbel. Jednak są miejsca w Biblii, gdzie termin ten może być tłumaczony nie jako „wróbel”, ale także jako „struś”. Dlatego, wydaje się być uzasadnione, że starszy przekład macedoński podaje termin wróbel, za Septuagintą, natomiast w zrewidowanej wersji występuje „struś” w nawiązaniu do współczesnych języków południowosłowiańskich. Ponadto struś był obecny w kulturze i sztuce prawie wszystkich bliskowschodnich kultur.

W 16 wersecie 11 rozdziału również pojawiają się różnice we współczesnych tłumaczeniach. Przekład macedoński z 1999 roku podaje kolejno następujące terminy zwierzęce: ној (noj) „struś”, јастреб кокошкар (jastreб kokoszkар) „jastrząb gołębiarz”, був (buv) „sowa”, ластовица од било кој вид (lastovica od bilo koj vid) „jaskółka każdego rodzaju” Przekład z 1991 roku wymienia kolejno: гавранот и сличните нему (gavranot i slicnite nemu) „kruk i jemu podobne” oraz јастребот со неговите видови (jastrebot so negovite vidovi) „jastrząb i wszelkie jego rodzaje”. Najnowszy przekład z 2007 roku: ној (noj) „struś”, ластовица (lastovica) „jaskółka”, кукавицата со нивните видови (kukavicata so nivnite vidovi) „kukułka i wszelkie rodzaje im podobne”.

Dla porównania, w *Biblii Tysiąclecia* wymieniono kolejno: „strusia”, „sowę”, „mewę”, „jastrzębia i wszelkie jego gatunki”. Macedońskie przekłady opierały się na serbskim, gdzie wymienione zostały: „puchacz”, „sowa”, „jastrząb gołębiarz”

¹⁷ M.in. takim przykładem jest macedońska pieśń folklorystyczna, „Море сокол пие” (More sokol pie).

¹⁸ Врабац (vrabac) – j. serbski, врапче (vrapče) j. bułgarski.

¹⁹ W języku serbskim i macedońskim – kruk ma taką samą nazwę gavran. Drobna zmiana ma miejsce w języku bułgarskim, gdzie występuje zamiana spółgłosek – гавран (garvan).

oraz „krogulec”²⁰. W Biblii bułgarskiej kolejność wygląda następująco: „struś”, „pójdzka”²¹, „mewa” oraz „jastrząb”²².

Kolejny 17 werset jedenastego rozdziału przedstawia zwierzęta, które zgodnie z prawem nadanym przez Mojżesza były uznane za nieczyste. Hebrajskie terminy w oryginale to כוס (kos), שָׁלַח (szalach) oraz יַנְשׁוּף (janszuf). Przekład protestancki wymienia cztery zwierzęta: הוֹי (noj) „struś”, јастреб кокошкар (jastreb kokoskar) „jastrząb gołębiarz”, галѣб (galeb) „mewa” oraz ластовица (lastovica) „jaskółki”. Pierwsze wydanie macedońskie z roku wymienia: „sowę”, мал нуркач (mal nurkacz) „perkozek” oraz ибис и сличните на нив (ibis i slicznite na niv) „ibis i jemu podobne”, natomiast w najnowszym przekładzie z 2007 roku pojawia się був (buv) „sowa”, корморан (kormoran) „kormoran” oraz ибис (ibis) „ibis”. Ten ostatni przekład jest najbardziej podobny do Biblii Tysiąclecia, która wymienia: „puszczyka”, „kormorana” oraz „ibisa”. Hebrajski termin כוס (kos) w języku polskim został przetłumaczony jako „puszczyk”, zgodnie z tym jak to jest przełożone w wyżej wspomnianym słowniku hebrajsko-polskim i aramejsko-polskim. Termin ten występuje dwa razy w Starym Testamencie, raz w *Księdze Kapłańskiej* i raz w *Księdze Powtórzonego Prawa*, w tym samym kontekście, tj. w odniesieniu do prawa czystości²³. W Biblii bułgarskiej oraz serbskiej, כוס (kos) zostaje przetłumaczony także jako „sowa”²⁴.

Niewątpliwie puszczyk jest najbardziej znaną sową na kontynencie europejskim. Greckie określenie *νυκτικόραξ* wydaje się być logicznym uzasadnieniem, ponieważ chodzi o zwierzę, które prowadzi nocny tryb życia: poluje nocą oraz o zmroku.

Mitologia grecka przyznała sowie zaszczytne miejsce w swojej symbolice. W kulturze tej szczególnie doceniano doskonały sowi wzrok. Ptak ten stał się także atrybutem Ateny, bogini mądrości.

Z dostępnej nam wiedzy wynika, że w okresie biblijnym istniały różne rodzaje sów. Nie ma jednak pewności, które z nich wspomina się w tekście biblijnym. Rodzaje, które były znane ludom starożytnym, a przede wszystkim Izraelitom to: „pójdzka”, „syczek”, „płomykówka” oraz „puszczyk”²⁵. Zarówno sowa, jak i puszczyk, zostały wliczone do zwierząt nieczystych w *Księdze Kapłańskiej* oraz w *Księdze Powtórzonego Prawa*.

W 17 wersecie, zaraz po sowie, został wymieniony kolejny ptak. Hebrajski termin שָׁלַח (szalach) zwykle tłumaczy się terminem „kormoran”. Szalach występuje w Biblii tylko dwa razy. Za drugim razem występuje w *Księdze Powtórzonego*

²⁰ Kolejno w j. serbskim: I sovuljaga i čuk i liska i kobac po svojim vrstama.

²¹ Z biologicznego punktu widzenie pójdzka należy do zwierząt grupy puszczykowatych, w związku z czym występuje tutaj w grupie zwierząt jej podobnych.

²² J. bułgarski kolejność w Biblii – камилска птица, кукумявка, чайка и јастреб с породата му (kamilska ptica, kukumavka, czajka i jastreb z porodata mu).

²³ Pwt. 14.16.

²⁴ J. bułgarski: бухал (buhal) – sowa.

²⁵ B. Szczepanowicz, A. Mrozek, *op. cit.*, s. 158.

Prawa także w wykazie zwierząt nieczystych. Według słownika hebrajsko-polskiego i aramejsko-polskiego, termin ten można tłumaczyć także jako sowa bosonoga²⁶. W najnowszym przekładzie macedońskim pojawia się już tłumaczenie na kormoran. Nie jest jednak do końca pewne, czy faktycznie należy w ten sposób ten termin interpretować, ponieważ nie ma pewności, że ów ptak występował na obszarze starożytnego Izraela. Ponadto, starożytne tłumaczenia Biblii poddają w wątpliwość przełożenia tego terminu jako kormoran.

Istotną cechą natury tego zwierzęcia jest to, że łączy w sobie trzy umiejętności: pływanie, latanie oraz nurkowanie, dlatego w niektórych językach współczesnych zwierzę to przyjęło nazwę na podstawie charakterystycznych cech. Taką sytuację mamy w niektórych językach południowosłowiańskich. Termin macedoński „нуркач” (nurkacz) bądź serbski „гњурац” (gnjurac) odnoszą się do czasownika „nurkować”, dlatego, terminy te tłumaczone są bądź jako perkoz bądź jako kormoran.

Trzeci i ostatni termin jaki występuje w hebrajskim tekście w wersecie siedemnastym to יִבְשׁוּף (janszuf). Najczęściej tłumaczy się go jako „ibis”. Takie tłumaczenie znajdziemy w prawosławnych przekładach macedońskich, w przekładzie bułgarskim oraz w *Biblii Tysiąclecia*. Biblia serbska podaje słowo ушар (uszar), a macedońska „yt (ut)”. Oba terminy odnoszą się do sowy tj. „uszatki”. Wydaje się jednak, że najnowsze przekłady macedońskie opierały się na Septuagincie, w której występował ibis.

W 18 wersecie 11 rozdziału wymieniono kolejne trzy nazwy zwierząt, które zgodnie z prawem mojżeszowym zostały uzanane za nieczyste. Są to następujące terminy: רַחַם (raham), קֶאֱתָ (kaat) oraz תִּנְשֵׁמֶת (tinszemet).

Terminy te są jednak problematyczne z punktu widzenia hebrajskiego oryginału z tytułu braku sprecyzowania. Wszystkie współczesne przekłady oddają ten termin w inny sposób. Według macedońskiego protestanckiego przekładu kolejność wygląda następująco: лебед (lebed) „łabędź”, мал пеликан (mal pelikan) „mały pelikan”, сврака (svraka) „sroka”. Wcześniejszy przekład prawosławny wymienia kolejno: пеликан (pelikan) „pelikan”, лебед (lebed) „łabędź”, чавка (czawka) „kawka”. Najnowszy przekład zaś następująco: лебед (lebed) „łabędź”, чавка (czawka) „kawka”, пеликан (pelikan) „pelikan”. Inne wersje przekładów południowosłowiańskich także nie są zgodne. Bułgarski przekład wymienia kolejno: „łabędzia”, „pelikana” oraz „sępa”²⁷, natomiast serbski przekład podaje: „łabędzia”, „pelikana” oraz „srokę”²⁸. Dla porównania w *Biblii Tysiąclecia* czytelnik spotyka się z następującą kolejnością: „łabędź”, „pelikan” oraz „ścierwnik”, następnie w *Biblii Gdańskiej* pojawia się „łabędź”, „bąk”, „bocian”, z kolei w *Warszawskiej*: „sójka”, „pelikan” i „ścierwojad”.

²⁶ *Ibidem*, t. 2, s. 508.

²⁷ J. bułgarski: лебед, пеликан и сип (lebed, pelikan i sip).

²⁸ J. serbski: labud i gem i svraka.

Z powyższego wyliczenia wynika, że różnice te polegają nie tylko na kolejności występowania w poszczególnych wersecach, ale także na braku dokładnej precyzji starożytnej wiedzy ornitologicznej. Ponadto hebrajskie terminy nie do końca dają możliwość ich sprecyzowania, ponieważ grecki przekład *Tory* różne terminy hebrajskie określa nieraz jedną nazwą.

Ten ostatni fakt jest widoczny już w pierwszym terminie zwierzęcym występującym w 18 wersecie. Jest to słowo רַחַם (raham). Pojawia się pytanie, czy faktycznie termin ten może być przetłumaczony jako łabędź. W słowniku hebrajsko-polskim i aramejsko-polskim termin ten został tłumaczony jako „sep” bądź „sep egipski”²⁹. Ponadto nie jest pewne, że termin ten został właściwie wspomniany w przekładach współczesnych. Pewne jest jedynie, że wszystkie przekłady kontynuowały tradycję Septuaginty, natomiast w innych księgach *Biblii Hebrajskiej* zwierzę to nie występuje. Terminy, które pojawiły się w innych tłumaczeniach – jak na przykład „sójka” bądź „łyska”³⁰ także są poddawane w wątpliwość.

Grekom łabędź był znany w mitologii, dlatego obecność tego terminu w Septuagincie nie jest zaskoczeniem. Symbolika łabędzia związana jest ze światłością, śmiercią, śpiewem, smutkiem oraz pięknem. Łączono go bezpośrednio z samym Zeusem, a także z innym greckim bogiem – Apollonem. Rydwan tego boga miał być ciągnięty przez białe łabędzie. Ponadto, łabędź uchodził za emblemat bogini miłości i piękna – Afrodyty³¹. Był także związany ze światem zmarłych i wraz z harfą, z czasem stał się z oznaką przewodnictwa zmarłych w zaświatach.

Symbolika mitologiczna łabędzia związana jest z jego sposobem życia. Z biologicznego punktu widzenia są to ptaki, które żyją w związkach monogamicznych. Ich naturalnym środowiskiem jest woda, w związku z czym są ptakami pływającymi. Najbardziej znane gatunki to łabędź niemy oraz krzykliwy.

Kolejny termin zwierzęcy, który pojawił się w wersecie 18 to pelikan. Hebrajski termin użyty w odniesieniu do tego zwierzęcia to קַאָט (kaat). Podobnie jak w przypadku łabędzia również i tutaj nie ma pewności, że hebrajski termin faktycznie odnosi się do tego ptaka.

Z powyższego porównania wynika, że termin קַאָט (kaat) najczęściej jest przekładany jako pelikan, co sprawia, że można przyjąć, iż autor faktycznie miał na myśli tego ptaka. Wynika to z faktu, że pelikan był bliżej znany starożytnym Izraelczykom. Zgodnie z ich myśleniem, miał być symbolem osamotnienia bądź opuszczenia.

Trzeci hebrajski termin zwierzęcy, który występuje w wersecie 18 to תִּנְשֶׁמֶת (tinszemet). Biblia Tysiąclecia תִּנְשֶׁמֶת przekłada jako „ścierwnik”. Termin ten występuje tylko dwa razy w spisie zwierząt czystych i nieczystych w hebrajskim oryginale. Jest to zwierzę, które należy do rodziny jastrzębiowatych i zamieszkuje m.in. tereny Afryki tropikalnej, Europy południowej oraz części Dalekiego

²⁹ Patr, *op. cit.*, t. 2, s. 263.

³⁰ I. Cylkov, *Tora Pięcioksiąg Mojżesza*, Wydawnictwo Austeria, Warszawa 2009, s. 47.

³¹ B. Szczepanowicz, A. Mrozek, *op. cit.*, s. 132.

Wschodu. Najbardziej znana jego odmiana – biały ścierwnik zamieszkuje obecnie także tereny Izraela. Ptak ten był znany jeszcze wcześniej – w starożytnym Egipcie, ścierwnik był znany jako odmiana sępa i wchodził w skład pisma hieroglificznego.

Werset 19 omawianego rozdziału podaje cztery kolejne zwierzęta, które zgodnie z prawem mojżeszowym zostały uznane za nieczyste. Pierwszy termin to הסידה (hasida). Z hebrajskim słowem הסידה (hasida) wszystkie tłumaczenia południowosłowiańskie są zgodne i tłumaczą go jako „bocian“ idąc śladami Septuaginty i terminu greckiego ἐρωδιός. Jest to ptak, który był znany i popularny także na terenach starożytnego Izraela. Ponadto, obecnie przelatuje nad Izraelem zarówno na równinach, jak i w dolinach. Biały bocian zamieszkuje tereny trzech największych kontywentów: Azji, Afryki oraz Europy.

W Biblii hebrajskiej bocian występuje częściej niż niektóre wyżej wymienione zwierzęta. W niektórych przypadkach komentatorzy zastrzegają, że הסידה (hasida) może się odnosić także do czapli. Dlatego jest to kolejny termin, który nie jest jednoznaczny. Pomimo tego faktu, omawiane przekłady południowosłowiańskie w tym miejscu nie wykazują rozbieżności. We wszystkich tłumaczeniach macedońskich, zarówno w *Torze* jak i w *Pismach* הסידה (hasida) przetłumaczono jako bocian.

Po bocianie we wszystkich przekładach została wspomniana „czapla” wraz ze wszystkimi jej gatunkami. W *Księdze Kapłańskiej* oprócz wyliczenia, nie ma żadnej innej wzmianki ani o bocianie, ani o czapli. To ostatnie zwierzę kryje się w hebrajskim oryginale najprawdopodobniej pod terminem אנפה (anafah), jednak w odróżnieniu od bociana, termin ten występuje tylko w spisach zwierząt nieczystych w obu księgach – w *Księdze Kapłańskiej* oraz *Powtórzonego Prawa*, dlatego trudno mieć pewność, że termin ten został przetłumaczony właściwie. Nie ma jednak wątpliwości, że ptak ten mieszkał na starożytnym Bliskim Wschodzie.

Werset 19 rozdziału podaje jeszcze dwa terminy zwierzęce. Zaraz po אנפה (anafah) występuje דוכיפת (dukipat). Na język grecki został przełożony jako ἔποψ. Ptak ten nie pasuje do innych rodzajów zwierząt wcześniej wymienionych, ponieważ nie jest drapieżnikiem. We wszystkich językach południowosłowiańskich oraz w Biblii Tysiąclecia w owym miejscu występuje to samo zwierzę – „dudek”. Tym samym jest to jedna z rzadkich nazw zwierząt, która wszędzie w omawianych przekładach została przetłumaczona tak samo.

Dudek jest to ptak, który na tle innych wyróżnia się ubarwieniem. Cechy jego zewnętrznej natury takie jak pomarańczowe upierzenie, czarno-białe skrzydła w pręgach oraz jego czubek, łatwo rzucają się w oczy i nadają mu charakter ptaka egzotycznego. Nazwa tego ptaka wiąże się z jego odgłosem w okresie godowym. Ten wyróżniający się ptak występuje tylko i wyłącznie w *Starym Testamencie* w zakresie prawa czystości zwierząt. W związku z faktem, że דוכיפת (dukipat) nie występuje w innym miejscu w *Biblii*, trudno stwierdzić jak zwierzę to było postrzegane u starożytnych Izraelitów.

Ostatni termin zwierzęcy w dziewiętnastym wersecie to עטלף (atalf). Jego grecki odpowiednik to νυκτεπίς. *Biblia Tysiąclecia* tłumaczy ten termin jako „nietoperz”.

O ile w zakresie prawa czystości w *Torze*, nietoperz został wszędzie w omawianych przekładach wymieniony, o tyle u Proroków w macedońskich przekładach już to nie jest takie oczywiste. W przekładzie macedońskim z 2007 roku w drugim rozdziale *Księgi Izajasza*, w wersecie dwudziestym, nie występują nazwy zwierzęce: *W owym dniu człowiek wyrzuci bożki swe srebrne i złote, które wykonał by oddawać im cześć*³². Z kolei w Septuagincie oraz w przekładzie protestanckim, a także w bułgarskim, serbskim i rosyjskim czytamy: *W owym dniu człowiek wyrzuci kretom i nietoperzom bożki swe srebrne i złote, które wykonał by oddawać im cześć*. Tym samym można wyróżnić co najmniej dwa rozumienia nietoperza: zwierzę to będzie łączyć się z kultem politeistycznym albo z miejscem nieprzyjemnym i zapadłym. Bez względu na to, którą z tych wersji przyjmujemy, zwierzę to jest najczęściej kojarzone z ciemnością oraz ślepotą. Tym samym, jego symbolika jest zbliżona do bóstw pogańskich. Są to bóstwa, które posiadają oczy, lecz nie widzą. Rozdział ten wyraźnie wskazuje na ten fakt, ponieważ przewija się tu motyw ostrzegawczy przed fałszywymi bogami i idolami.

Faktem jest, że w *Księdze Kapłańskiej*, jak i w *Księdze Powtórzonego Prawa*, אַתּוֹלַי (atallej) został zaliczony do zwierząt, których nie należy spożywać. Nie występują tutaj żadne inne wzmianki o nim, tak samo jak w przypadku innych zwierząt. Jednak znaczenia, jakie nadawano temu ssakowi cechują się różnorodnością. Wynika to z tego, że ciemność nie jest kojarzona do końca jednoznacznie. Z jednej strony wiąże się ją z siłami demonicznymi, z czarami, nieszczęściami a nawet śmiercią (także u Słowian Południowych), z drugiej strony zaś – z czujnością i być może mądrością. Interpretacja cech nietoperza będzie zależała od kontekstu. W nielicznych przypadkach nietoperze kojarzono nawet z pewną dobrą cechą – przywiązaniem oraz miłością wzajemną.

Werset 20 rozdziału omawianego rozdziału *Księgi Kapłańskiej* nakazuje Izraelitom obrzydzenie w stosunku do wszelkich istotot poruszających się na czterech nogach. Jest tutaj mowa o owadach, których nie wolno spożywać. Za czyste mają uchodzić zwierzęta, które zostały wymienione w dwudziestym drugim wersecie tego rozdziału. Wymieniono tu różne gatunki szarańczy. *Biblia* hebrajska podaje kolejno terminy אַרְבֵּה (arbeh), סִלְעַם (solam), חַרְגוֹל (hargol) oraz חַגַב (hagab).

Język hebrajski stosuje różne terminy, które odnoszą się do szarańczy. Arbeh (אַרְבֵּה) odnosi się do szarańczy ogólnie, stąd termin ten występuje najczęściej w *Torze* w odniesieniu do tego owada. Odpowiednik אַרְבֵּה (arbeh) w Septuagincie to ἀκρίς. Wcześniej owad ten występował w *Księdze Wjścia* w ramach jednej z plag egipskich. W dwudziestym drugim wersecie Septuaginta wyszczególnia różne gatunki szarańczy używając następujących greckich nazw: βροῦχος, ἀττάκης, ὀφιομάχης oraz ἀκρίς. Wszystkie przekłady południowosłowiańskie używają następujących tłumaczeń: „szarańcza”, „soleam”, „chargol” oraz „chagab”³³. Jest tutaj

³² Библиско здружение на Република Македонија, *Свето Писмо (Библија)*, Скопје 2007, с. 920.

³³ Szarańcza w omawianych językach południowosłowiańskich występuje w liczbie pojedynczej: j. macedoński: скакулец (skakulec), j. bułgarski: скакалец (skakalec) j. serbski: скакавац

mowa przede wszystkim o szarańczy wędrowniej, która stanowi chargol oraz chagabę, i którą żywią się ludzie o niższym statusie społecznym na terenie Azji oraz Afryki.

W następnych wersetach akcent kładzie się na padlinę, która jest głównym źródłem nieczystości. Dwudziesty szósty werset zawiera kolejny konkretny zakaz. Za nieczyste zwierzęta uchodzą te, które nie przeżuwiają oraz mają nierozdzielone kopyta. Ponadto, nieczyste jest zwierzę czworonożne, które nie posiada kopyt. Hebrajski oryginał nie wylicza jednak żadnych konkretnych terminów, które mogłyby się odnosić do współcześnie znanych nam zwierząt.

Następna część jedenastego rozdziału zaczynając od wersetu dwudziestego dziewiątego, odnosi się do małych zwierząt i ich padliny. *Biblia* hebrajska w wersecie 29 podaje następujące terminy: חֹלֵד (choled), עֲבָרָה (akbar) oraz הַצֶּבַע (hacaw). Septuaginta przekłada je kolejno na: γαλή, μῦς, κροκοδείλος χερσαίος. Przekłady macedońskie wykazują rozbieżności.

Pierwszy hebrajski termin zwierzęcy to חֹלֵד (choled), który *Biblia Tysiąclecia* tłumaczy jako kret. Wszystkie macedońskie przekłady zgodnie podają nie kreta, lecz łasicę. Termin „kret” został wymieniony dopiero w następnym wersecie we wszystkich przekładach macedońskich. Trzeba jednak zaznaczyć, że język macedoński stosuje dwa określenia odnoszące się do łasicy. Jest to ласица (*lasycyca*) oraz невестулка (*nevestulka*). Wydoczne są tutaj wpływy języków ościennych na język macedoński. Natomiast, o ile w Biblii serbskiej w owym miejscu został użyty termin łasica (*lasica*) lasica, o tyle w przekładzie bułgarskim występuje къртица kret.

Drugi termin hebrajski jaki występuje w oryginale w kontekście zwierząt to עֲבָרָה (akbar). Termin ten, wraz z jego greckim odpowiednikiem μῦς został wszędzie, bez wyjątku, przełożony jako „mysz”.

Trzeci zwierzęcy termin hebrajski jaki występuje w omawianym wersecie to הַצֶּבַע (hacaw). Septuaginta podaje dwa słowa na określenie tego zwierzęta: κροκοδείλος χερσαίος. Termin ten jest wciąż dyskutowany i dlatego trudno o właściwą identyfikację. Przekłady współczesne wykazują się dwuznacznością. הַצֶּבַע (hacaw). Jest tłumaczony najczęściej jako „jaszczurka”, rzadziej jako „żółw”. Jaszczurka została wspomniana w dwóch starszych przekładach macedońskich z a także w *Biblii* bułgarskiej³⁴ oraz w *Biblii* Tysiąclecia. Natomiast w *Biblii* serbskiej oraz macedońskiej z 2007 roku zamiast jaszczurki pojawia się żółw oraz wszelkie jego rodzaje – желката со нејзините видови (*z elkata so nejzinite vidovi*). W dwóch ostatnich przekładach jaszczurka została zaliczona do zwierząt nieczystych dopiero w trzydziestym wersecie.

(skakavac). Kolejność następnie wszędzie jest taka sama: (солам) solam, (харгол) hargol, (хараб) hagab.

³⁴ J. bułgarski – jaszczurka: гуштер (*guszter*). Identycznie jest w języku macedońskim. Różnica występuje tylko w pisowni, nie zaś w brzmieniu: гуштер (*guszter*).

Powyższe rozbieżności obrazują, że termin ten nie jest jednoznaczny. Odniesienie do jaszczurki pojawiło się najprawdopodobniej z uwagi na drapieżność. W starożytności o obecności jaszczurki wspomina się w literaturze i architekturze, a jedna z bardziej znanych prac Praksytelesa³⁵ przedstawia najpiękniejszego boga greckiego Apollona, zabijającego jaszczurkę.

Kolejny trzydziesty werset omawianego rozdziału także obfituje w nazwy zwierzęce. Biblia hebrajska podaje kolejno: אַנְקָה (anakah) כּוֹחַ (koah), לֵטְאָה (letaa), חֹמֶת (chomet) oraz תִּנְשֵׁמֶת (tinszemet). Wszystkie zoonimy są poddawane współcześnie dyskusji. Niektórzy komentatorzy uznają, że to poszczególne gatunki jaszczurek, jednak współczesne przekłady pozostawiają w tej kwestii sporo wątpliwości.

Pierwszy termin jaki tutaj występuje to אַנְקָה (anakah). Uważa się powszechnie, że autor miał na myśli gekona. Zwierzę to wymienia także *Biblia Tysiąclecia*. Gekon jest to mały gad, który przypomina jaszczurki właściwe. Gekony zamieszkują m.in. tereny pustynne, skały i mury. Biorąc pod uwagę geograficzne tereny starożytnego Izraela oraz warunki klimatyczne, obecność tego małego gada nie powinna zadziwiać. Anakah אַנְקָה występuje w *Biblii* hebrajskiej tylko raz, stąd trudno jest stwierdzić jednoznacznie, że autor miał na myśli właśnie to zwierzę. Ponadto przekłady macedońskie zamiast gekona, wymieniają w tym miejscu jeża³⁶. Na przekłady macedońskie największy wpływ miało tłumaczenie serbskie, gdzie także występuje jeż. O ile jednak gekon wydaje się być dyskusyjny pomimo niekwestionowanej jego obecności na terenach starożytnej Palestyny, o tyle występowanie jeża jest dużo mniej prawdopodobne. Gekon i jeż należą do zupełnie odrębnych rodzin zwierząt, a jedyną ich cechą wspólną jest niewielki rozmiar.

Drugi termin כּוֹחַ (koah) także jest niejednoznaczny. W odróżnieniu od jaszczurek, których obecność w czasach biblijnych jest bezsporna, brak jest pewności co do obecności żółwia w starożytnym Izraelu i fakt ten jest przedmiotem dyskusji. Zwierzę to jest jednak powszechnie znane i zamieszkuje tereny o klimacie ciepłym oraz tropikalnym. W macedońskich przekładach żółw został wymieniony tylko w najnowszej wersji wydanej w 2007 roku. W bułgarskiej wersji z 1993 roku w owym miejscu występuje zaś kameleon – хамелеон (hameleon). Z czasem gad ten nabrał znaczenia symbolicznego i z uwagi na różnorodność umaszczenia był kojarzony z płodnością. W *Biblii* hebrajskiej termin ten został użyty tylko raz. Nie jest wykluczone jednak, że jakiś gatunek żółwi mógł zamieszkiwać starożytną Palestynę chociażby ze względu na sprzyjające warunki klimatyczne.

Trzeci termin לֵטְאָה (letaa) również zalicza się do dyskusyjnych. *Biblia Tysiąclecia* tłumaczy ten wyraz jako „salamandra”. Inne przekłady południowosłowiańskie przekładają ten termin albo jako salamandra albo jako jaszczurka. Nie ma jednak pewności czy faktycznie chodzi o to zwierzę, chociażby dlatego, że termin ten występuje w *Starym Testamencie* tylko raz. Wszystkie przekłady wskazują, że jest to jakiś rodzaj płaza o małych rozmiarach. Starożytni wierzyli, że salamandra

³⁵ Jest to znany rzeźbiarz grecki, żyjący w IV w p.n.e.

³⁶ J. macedoński – еж (eż), jeж (jeż) j. serbski.

ma niezwykłą moc, ponieważ potrafi oprzeć się ogniovi i jest w stanie wyjść z niego żywa³⁷.

Czwarty termin hebrajski חמת (chomet), także należy do zwierząt wątpliwych. Identycznie jak poprzedni termin, חמת (chomet), występuje w *Starym Testamencie* tylko raz. Dlatego wątpliwe jest odniesienie się do „skolopendry”, zgodnie z tym jak podaje *Biblia Tysiąclecia*. Dodatkowo, w żadnym z przekładów południowosłowiańskich nie ma żadnej wzmianki o tym stawonogu. Zamiast skolopendra występuje w nich całkiem inne zwierzę – „ślimak”. Jedynie bułgarski przekład podaje w oryginale hebrajski termin³⁸. Słowo to przekładane z hebrajskiego oryginału wydaje się być dyskusyjne, a skolopendra i ślimak nie mają ze sobą wiele wspólnego. O ile jednak skolopendra występowała i dalej jest spotykana na terenie m.in. Bliskiego Wschodu, o tyle mało wiadomo o występowaniu ślimaków. Ślimaki nie zostały wliczone do zwierząt nieczystych w *Biblii Tysiąclecia*, natomiast w trzydziestym wersecie *Biblii Gdańskiej* wymienia się tego mięczaka. Ponadto, przekład *Tory* rabina Cyłkova także wspomina o ślimaku³⁹.

Ciekawe wydaje się być to, że w niektórych przekładach południowosłowiańskich w grupie małych zwierząt występuje „tchórz zwyczajny”. Należący do rodziny łasicowatych, został zaliczony do zwierząt nieczystych w *Biblii serbskiej* oraz w starszym prawosławnym wydaniu macedońskim. Niemniej jednak, rabin Cyłkow wymienia to zwierzę w swoim wydaniu *Tory*.

Z powyższego wyliczenia trzydziestego werseu jedenastego rozdziału *Księgi Kapłańskiej* wynika, że zostały w nim wymienione zwierzęta, które współcześnie są poddawane dyskusji bądź występują w odmiennej kolejności. Jedynie bułgarski przekład *Biblii* całościowo transliteruje oryginalne hebrajskie terminy, z wyjątkiem kameleona, występującego jako drugi w kolejności. Przekłady macedońskie wyliczają w następujący sposób: wydanie protestanckie: еж (ež) jeź, камелеон (kameleon) kameleon, саламандер (salamander) salamandra, гущтер (guszter) jaszczurka, крт (krt) kret; różniejsze wydanie prawosławno-katolickie: еж (ež) jeź, камелеон (kamelon) kameleon, саламандер (salamander) salamandra, кукавица (kukavica) „tchórz”, полжав (polžav) „ślimak”, крт (krt) „kret” oraz wydanie z 2007 roku: еж (ež) jeź, крокодил (krokodil) „krokodyl”, гущтер (guszter) „jaszczurka”, полжав (polžav) „ślimak”, крт (krt) „kret”. *Biblia serbska* wylicza zwierzęta w podobny sposób: jeź, gušter, tvor, puž, krtica (jeź, guszter, tvor, puž, krtica) – „jeź”, „jaszczurka”, „tchórz”, „ślimak”, „kret”.

Należy brać pod uwagę fakt, że *Biblia Tysiąclecia* kładzie akcent na małe zwierzęta, które zgodnie z prawem Mojżeszowym mają być uzanane za nieczyste. Współczesne przekłady południowosłowiańskie w kolejnym wersecie nie używają

³⁷ B. Szczepanowicz, A. Mrozek, *op. cit.*, s. 158.

³⁸ W wymienionym 30 wersecie przekład bułgarski podaje terminy zwierzęce prawie tak samo jak w hebrajskim oryginale: анака (anaka), хамелеон (hameleon), летаа (letaa), хомет (homet) и тин-шемет (tin-szemet).

³⁹ I. Cyłkov, *Tora Pecioksiąg Mojżesza*, Wydawnictwo Austeria, Warszawa 2009, s. 49.

określenia „małe zwierzęta”, lecz „zwierzęta pełzające”. Ogólnie podsumowania należy szukać w wersecie czterdziestym szóstym, gdzie autor podkreśla, że prawo to odnosi się do bydła, ptaków, zwierząt zamieszkujących obszary wodne oraz płazów. Tym samym, jedenasty rozdział *Księgi Kapłańskiej* zamyka w czterdziestu siedmiu wersetach podział zwierząt na czyste i nieczyste.

Powyższa analiza porównawcza jedenastego rozdziału *Księgi Kapłańskiej* wskazuje na brak usystematyzowania i ujednoczenia pod kątem językoznawczym pewnych nazw występujących w wymienionych przykładach, w tym nazw zwierzęcych. Dla celów weryfikacji, konieczne było sięgnięcie do hebrajskiego oryginału, na podstawie którego można stwierdzić na ile określenie danego zwierzęcia jest zgodne z przekładem, ewentualnie podać w wątpliwość przekład i greckiego przekładu *Tory* z uwagi na szczególne więzi tego języka z językiem liturgii współcześnie w krajach w większości prawosławnych, w tym Macedonii oraz wpływu kulturalnego na przestrzeni wieków, wynikającego z położenia geograficznego.

*Uniwersytet Wrocławski
Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych
ul. Szewska 49, 50-139 Wrocław*

ZOONYMS IN LEVITICUS
(A COMPARATIVE STUDY OF MACEDONIAN TRANSLATIONS)

Abstract

The aim of the work is a comparative analysis of zoonyms (animal names) used in the 11th part of Leviticus. The starting point of the comparative analysis is the Macedonian language and the most commonly used translations of the Bible into that language.

Keywords: Old Testament, Leviticus, Macedonian language, South Slavic languages, zoonyms